

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԻՆԶԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅՑՈՒՄ ԿԱՅԱՑՎԱԾ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ԵՎ ՆԱԽԱԳԾԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ

Արմեն ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

Մինչդատական վարույթում քրեական հետապնդման մարմնի կողմից կայացված քրեական գործի կարճման, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու, ինչպես նաև քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումների (այսուհետ՝ մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումներ) վերացումը և քրեական գործով վարույթի հարուցումը թե՛ գործնական աշխատանքում, թե՛ տեսության՝ մեջ միշտ տեղիք է տվել մի շարք խնդիրների, հակադիր կարծիքների, անորոշության: Այդ մասին են վկայում նաև այս հարցին առնչվող մի քանի անգամ կատարված օրենսդրական փոփոխությունները, ինչպես նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումը²:

Սակայն նշենք, որ քննարկման առարկա չեն եղել այն հարցերը, թե որքանով է հիմնավոր, որ օրենսդիրը այդ որոշումների վերանայումը (նորոգումը) կապում է *non bis in idem* հանրահայտ կոնվենցիոնալ և սահմանադրական սկզբունքի պահանջների հետ և այն դիտում կրկին դատվել, կամ որքանով է հիմնավոր դրանց վերանայումը ընդհանրապես կապել իմպերատիվ ժամկետներով, կամ նման պարագայում արդյոք չի՞ առաջանում անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու վտանգի և արդարադատության շահի ու տուժողի իրավունքների

և օրինական շահերի պաշտպանության միջև հավասարակշռության խնդիր:

Ուստի հաշվի առնելով նաև ՀՀ կառավարության 2012 թվականի օգոստոսի 9-ի N32 արձանագրային որոշմամբ հավանության արժանացած ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը (այսուհետ՝ Նախագիծ)՝ մենք վերջինիս և ՀՀ քրեական դատավարության գործող օրենսգրքի (այսուհետ՝ Գործող օրենսգիրք) համեմատաիրավական վերլուծությամբ սույն հոդվածի շրջանակներում խնդրո առարկա կդարձնենք վերոնշյալ հարցադրումները և կփորձենք տալ որոշակի լուծումներ:

Արդյոք հիմնավոր է մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայումը դիտել կրկին դատվել non bis in idem հանրահայտ կոնվենցիոնալ և սահմանադրական սկզբունքի տեսանկյունից:

Համաձայն ՀՀ Սահմանադրության 22-րդ հոդվածի 7-րդ մասի և Գործող օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ ոչ ոք չի կարող կրկին դատվել նույն արարքի համար:

Այս հիմնարար պահանջն ավելի մանրամասն սահմանված է նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիային (այսուհետ՝ կոնվենցիա) կից 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածում, որի 1-ին մասի համաձայն՝ ոչ ոք չպետք է միևնույն պետության իրավագործության շրջանակներում երկրորդ անգամ դատվի կամ քրեական դատավարության կարգով պատժվի այն հանցագործության պատճառով, որի համար նա արդեն վերջ-

նականապես արդարացվել է կամ դատապարտվել այդ պետության օրենքին և քրեական դատավարությանը համապատասխան:

Իսկ թե երբ է անձը համարվում վերջնականապես արդարացված կամ դատապարտված, ապա նշենք, որ կոնվենցիայի 7-րդ արձանագրության բացատրական զեկույցում նշվում է. «Դատական որոշումը համարվում է վերջնական, եթե, համաձայն ավանդական դրսևորման, այն ձեռք է բերել *res judicata*-ի ուժ: Այդ դեպքում այն համարվում է վերջնական, այսինքն՝ բացակայում են դրա վերացման կամ փոփոխման սովորական միջոցները կամ կողմերը սպառել են կամ բաց են թողել դրանից օգտվելու համար սահմանված ժամկետները»³:

Գործող օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է. «Քրեական հետապնդման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշման առկայությունը բացառում է քրեական գործը նորոգելը, եթե այն կարող է հանգեցնել անձի վիճակի վատթարացման, բացառությամբ սույն հոդվածի չորրորդ մասով նախատեսված դեպքերի:»:

Ուսումնասիրելով Գործող օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի համապատասխան վերնագրի ներքո վերջինիս 3-րդ մասով ամրագրված դրույթը, ինչը հանդիսանում է կրկին դատվելու սահմանադրական և կոնվենցիոնալ սկզբունքի կարևորագույն բաղադրիչներից մեկը, ինչպես նաև տեսության մեջ⁴ և ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններում⁵ սույն հարցի վերաբերյալ առկա վերլուծությունները՝ մենք գալիս ենք այն համոզման, որ օրենսդիրը որպես կասկածյալի և մեղադրյալի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության երաշխիք, *non bis in idem* հիմնադրույթի տարր է համարել նաև մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայումը:

Մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայումը

non bis in idem հիմնադրույթի հետ կապելու իրավաչափության հարցը լուծելու նպատակով անհրաժեշտ ենք համարում նախ պարզել, թե որ մարմինն է անձին արդարացնում:

Ըստ Գործող օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 42-րդ կետի՝ *արդարացված է համարվում* այն անձը, որի նկատմամբ կայացվել է արդարացման դատավճիռ, կամ որի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է անմեղության հիմքով, իսկ համաձայն 66-րդ հոդվածի 1-ին մասի՝ արդարացված է այն անձը, որի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել, կամ քրեական գործով վարույթը կարճվել է սույն օրենսգրքի 35-րդ հոդվածի առաջին մասի 1-3-րդ կետերով և երկրորդ մասով նախատեսված որևէ հիմքով...:

Այն, որ օրենսդիրը մինչդատական վարույթ է ընդգրկել արդարացվածին և սահմանել, որ արդարացվածը նաև այն անձն է, ում նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է անմեղության⁶ հիմքով, մեր կարծիքով, հակասում է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ և 91-րդ հոդվածների 1-ին մասերին:

Նման դրույթի սահմանումը վկայում է այն մասին, որ ՀՀ-ում արդարադատությունն իրականացնում են ոչ միայն դատարանները, այլև քրեական հետապնդման մարմինները, ինչը հակասում է ՀՀ Սահմանադրությանը:

Կարծում ենք՝ կարիք չկա քննարկման առարկա դարձնել այն, որ ՀՀ-ում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները, և միայն ու միայն դատական իշխանությանն է վերապահված անձին արդարացնելու իրավունքը⁷:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածով ամրագրված հանընդհանուր ճանաչում ստացած անմեղության կանխավարկածի սկզբունքին, ապա համակարծիք ենք այն մտքին, որ գործերի մինչդատական վարույթում արդարացվածը հանդես գալ չի կարող, քանի դեռ հետագայում դատաքննության արդյունքում կայացված նրան անմեղ ճանաչելու մասին դատարանի դատավճիռն օրի-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

նական ուժի մեջ չի մտել: Իսկ սա նշանակում է, որ քրեական գործ կամ քրեական հետապնդում հարուցելուց սկսած մինչև դատավճռի օրինական ուժի մեջ մտնելու պահին ընկած հատվածում անձը համարվում է անմեղ, և անմեղ անձին գործի քննության մինչդատական վարույթում քրեական գործը վարույթը կարճելու եղանակով անմեղ ճանաչելն առնվազն անհեթեթ է: Անմեղության կանխավարկածից է բխում նաև այն հետևությունը, ըստ որի՝ անձի անմեղությունը կապվում է ոչ թե քրեական հետապնդման մարմնի, այլ դատարանի հետ, ոչ թե կարճման կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշման, այլ միայն ու միայն արդարացման դատավճռի հետ⁸:

Ինչ վերաբերում է Նախագծին, ապա նշենք, որ այս հարցը լուծվել է Նախագծում, քանի որ համաձայն Նախագծի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 22-րդ կետի՝ արդարացված մեղադրյալ է համարվում այն մեղադրյալը⁹, ում նկատմամբ առկա է օրինական ուժի մեջ չմտած արդարացման վերդիկտ, այսինքն՝ Նախագծով անձի անմեղությունը կապվել է ոչ թե մինչդատական վարույթի, այլ դատարանի հետ:

Սակայն անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ Նախագծի նույն 6-րդ հոդվածի 39-րդ կետով սահմանվել է, որ ռեաբիլիտացիա է համարվում Հայաստանի Հանրապետության անունից ի շահ արդարացվածի Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան կատարվող հատուցումը, իսկ 153-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշվում է. «Սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-4-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով քրեական հետապնդումը դադարեցնելու դեպքում մեղադրյալը ստանում է ռեաբիլիտացիայի իրավունք»:

Փաստորեն ստացվում է, որ Նախագծի 6-րդ հոդվածի 39-րդ կետը անուղղակիորեն արդարացված է համարել նաև այն մեղադրյալին, ում նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվել է Նախագծի

153-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-4-րդ կետերով նախատեսված հիմքերով, ուստի, մեր կարծիքով, ավելի ճիշտ կլիներ Նախագծի 6-րդ հոդվածի 39-րդ կետում «արդարացվածի» բառի փոխարեն սահմանել «ռեաբիլիտացիայի իրավունք ստացած անձի» բառերը:

Համակարծիք ենք նաև այն մտքին, որ դատարանի արդարացման դատավճիռն անձի նկատմամբ ռեաբիլիտացիայի իրավունքի ծագման հիմքերից մեկն է միայն, իսկ արդարացված անձինք, ի տարբերություն այլ հիմքերով ռեաբիլիտացիայի իրավունք ստացած անձանց, ունեն ընդունված ակտի կայունության լրացուցիչ երաշխիքներ՝ նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ դատական ակտը կարող է վերանայվել բացառապես վերադաս դատական ատյանի կողմից¹⁰:

Այսպես, վերոգրյալի հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ անձը կարող է արդարացվել կամ դատապարտվել դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռի պարագայում, հետևաբար մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների նորոգումը, մեր կարծիքով, չի կարող համարվել կրկին դատվել:

Այն, որ հիմնավոր չէ մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների նորոգումը համարել կրկին դատվել, վկայում է նաև Գործող օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված բացառությունը և 4-րդ մասի առկայությունը¹¹, ինչպես նաև Նախագծի 204-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը, որոնցով սահմանված դրույթները մեխանիկորեն շեղվում են կոնվեցիային կից 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասից և արդյունքում հակասում վերջինիս, քանի որ վերջինս սպառնիչ կերպով սահմանում է non bis in idem սկզբունքից շեղվելու իրավաչափ հիմքերը՝ որպես այդպիսին համարելով բացառապես նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքները և հիմնարար խախտումը:

Վերլուծելով Նախագծի 16-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ինչը, մեր կարծիքով, հակասում է նույն հոդվածի 1-ին մասին¹² հասկանալի է դառնում, որ նույնիսկ այն, որ

Նախագծով անձի աննեղությունը կապվել է ոչ թե մինչդատական վարույթի, այլ դատարանի հետ, ոչ մի բան չի փոխվել քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումների¹³ նորոգումը կրկին դատվելու անթույլատրելիության սկզբունքի հետ չկապելու առումով:

Այսպիսով, հաշվի առնելով վերոնշյալը և նկատի ունենալով, որ կոնվենցիային կից 7-րդ արձանագրության 4-րդ հոդվածի 1-ին մասը վերաբերում է բացառապես դատական ակտերին՝ գտնում ենք, որ հիմնավոր չէ մինչդատական վարույթում քրեական հետապնդման մարմնի կողմից կայացված վերջնական որոշումների նորոգումը համարել կրկին դատվել:

Անհրաժեշտ ենք համարում նշել նաև այն, որ նշյալ որոշումների նորոգումը կրկին դատվել չէ, ենթադրում է, որ դրանք կարող են նորոգվել ինչպես հսկողական վարույթի, այնպես էլ նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիման վրա, այսինքն՝ այն որևէ կերպով չի բացառում, որ օրենսդիրն իր հայեցողությամբ կառուցի այնպիսի մեխանիզմ, որ այդ որոշումները նորոգվեն նաև նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով, քանի որ դա նվազագույնից բարձր չափանիշ է անձի իրավունքների պաշտպանության լրացուցիչ մեխանիզմների տեսանկյունից¹⁴:

Ի դեպ, նշենք, որ մի շարք երկրների (Ռուսաստան, Լատվիա և այլն) ուսումնասիրությունը նույնպես վկայում է այն մասին, որ մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների նորոգումը չի դիտվում որպես կրկին դատվել, սակայն դրանք կարող են նորոգվել նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով:

Արդյոք ողջամիտ է մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայումը սահմանափակել որոշակի ժամկետներով, և արդյոք այդ դեպքում չի՞ առաջանում անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու վտանգի և արդարադատության շահի ու տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության

միջև հավասարակշռության խնդիր:

Այսպես, Գործող օրենսգրքի 21-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է. «Դատախազը քրեական գործը կարճելու, քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին հետաքննության մարմնի կամ քննիչի կայացրած որոշումը կարող է վերացնել որոշման պատճենը ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում: Դրանից հետո քրեական հետապնդման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չհրականացնելու մասին որոշումը կարող է վերացվել մեկ անգամ և միայն գլխավոր դատախազի կողմից՝ այդպիսի որոշում կայացնելուց հետո՝ վեց ամսվա ժամկետում»:

Վերոնշյալի և Նախագծի 204-րդ հոդվածի վերլուծությունից գալիս ենք այն համոզման, որ թե՛ Գործող օրենսգրքը, թե՛ Նախագիծը բացառում են մինչդատական վարույթում կայացված և կայացման պահին անօրինական (օրինակ՝ քննիչը կարճում է քրեական գործը արարքի մեջ հանցակազմ չլիներու հիմքով, սակայն գործում առկա են բավարար ապացույցներ, որոնք վկայում են հանցակազմի առկայությունը) եղած վերջնական որոշումների ինչպես վերացման, այնպես էլ բողոքարկման հնարավորությունը համապատասխան վեց, իսկ Նախագծով արդեն երեքամսյա ժամկետն անցնելուց հետո, քանի որ մի կողմից համապատասխան ժամկետներն անցնելուց հետո հնարավորություն չի տրվում վերացնելու այդ որոշումները, մյուս կողմից դրանք չեն կարող բողոքարկվել դատարան, քանի որ անցել են բողոքարկման ժամկետները, բացի այդ, դրանք չեն կարող վերացվել և քրեական գործով վարույթը չի կարող հարուցվել նույնիսկ նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիման վրա¹⁵, քանի որ դրանք եղել են *անօրինական կայացման պահին*:

Ինչպես նշվում է տեսական գրականության մեջ¹⁶, նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիմքերով գործերի նորոգման պարտադիր պայման է, որ վերջիններիս բացահայտման ուժով գործի նորոգ-

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ

ման հիմք հանդիսացող փաստական նյութը լինի բացարձակ նոր, գործում նախկինում չշոշափված: Սույն հարցին անդրադարձել են նաև մի շարք դատավարագետներ¹⁷, և այն, մեր կարծիքով, պարզաբանման կարիք չունի:

Մինչդեռ փաստական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերացման համար իմպերատիվ ժամկետների սահմանումը, կարծում ենք, օրենսդրի տեսանկյունից պայմանավորված է իրավական որոշակիության հիմնարար պահանջով այն առումով, որ ցանկացած ժամկետում նշյալ որոշումների վերացումը և քրեական վարույթի հարուցումը կարող են վտանգ ներկայացնել անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու համար, սակայն այդ պարագայում արդյոք չի՞ առաջանում արդարադատության շահի, տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտություն ու վերոնշյալ իրավունքների հավասարակշռված պաշտպանության խնդիր:

Այդ իրավունքների հավասարակշռված պաշտպանության ապահովման խնդրի հետ կապված՝ մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում ՌԴ¹⁸ սահմանադրական դատարանի հետևյալ դիրքորոշումը. «Քրեական գործի վարույթի կարճման մասին անօրինական և անհիմն որոշումների վերացման և գործի նորոգման հնարավորությունը ինքնին բխում է սահմանադրական այն պահանջներից, որոնք պետական իշխանության մարմիններին, պաշտոնատար անձանց և քաղաքացիներին պարտավորեցնում են պահպանել ՌԴ Սահմանադրությունը և օրենքները (հոդված 15, մաս 2-րդ), որոնք երաշխավորում են մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պետական պաշտպանությունը (հոդված 45, մաս 2-րդ) և պետությանը պարտավորեցնում են ապահովել հանցագործությունից տուժածների արդարադատության մատչելիությունը և հասցված

վնասների հատուցումը (հոդված 52):

Վերոհիշյալ սահմանադրական դրույթների համակարգային միասնությունից հետևում է, որ մասնավորապես կարճված քրեական գործերի նորոգման վերաբերյալ որոշումների կայացման ժամանակ անհրաժեշտ է ելնել ինչպես արդարադատության շահի, հանցագործությունից տուժածների իրավունքների և ազատությունների, քրեական պատասխանատվության ենթարկվող և անմեղ համարվող անձանց (քանի դեռ նրանց մեղավորությունը չի ապացուցվել օրենքով սահմանված կարգով և հաստատվել դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով (ՌԴ Սահմանադրություն, հոդված 49, մաս 1-ին)) իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությունից, այնպես էլ քրեական հետապնդման ենթարկվելու մշտական վտանգից...: Դա ենթադրում է նաև (մասնավորապես ոչ ամբողջական իրականացված նախաքննության պատճառով) կարճված քրեական գործի նույն հիմքով բազմիցս նորոգման անթույլատրելիությունը: ՌԴ ՍԴ նախկինում ընդունված որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումների, ինչպես նաև սույն որոշման համաձայն՝ որպես վերոնշյալ իրավունքների պաշտպանության երաշխիք է քրեական գործի կարճման որոշումը վերացնելու մասին դատախազի որոշման դատական բողոքարկման հնարավորությունը»¹⁹:

Այսպես, վերոնշյալից կարելի է եզրակացնել, որ ՌԴ Սահմանադրական դատարանը սույն խնդրի կապակցությամբ հանգել է հավասարակշռված մոտեցում դրսևորելու դիրքորոշմանը, այսինքն՝ մի կողմից, որ չխախտվեն արդարադատության շահը, հանցագործությունից տուժածների իրավունքներն ու օրինական շահերը, իսկ մյուս կողմից քրեական հետապնդման շարունակաբար չենթարկվեն այն անձինք, որոնց նկատմամբ դադարեցվել է քրեական հետապնդումը, և որպես նշյալ իրավունքների պաշտպանության երաշխիք, ՌԴ ՍԴ-ի կարծիքով, հանդիսանում է քրեական գործի կարճման որոշումը վերացնելու մասին

դատախազի որոշման դատական բողոքարկման հնարավորությունը:

Մենք նույնպես լիովին համակարծիք ենք այն մտքին, որ անհրաժեշտ է նշյալ որոշումների նորոգման ժամանակ դրսևորել համապատասխան իրավունքների պաշտպանության հավասարակշված մոտեցում, սակայն որպես դրանց երաշխիք դիտել միայն դատական բողոքարկման հնարավորության առկայությունը, մեր կարծիքով, տվյալ դեպքում բավարար չէ, այն կարող է միայն որոշակիորեն նպաստել նման հավասարակշռության պահպանմանը:

Այսպես, նշյալ որոշումների դատական բողոքարկման պարագայում դատարանը քննարկելու է այն հարցը, թե բողոքարկումը հիմնավոր է, թե ոչ, իսկ այն դեպքում, երբ նման որոշումների վերացման հիմքերը անորոշ են²⁰, իսկ ներպետական օրենսգրքով և Նախագծով այդ հիմքերը ընդհանրապես սահմանված չեն, ապա այդ դեպքում դատական բողոքարկումը, մեր կարծիքով, չի կարող լինել արդյունավետ:

Հարկ ենք համարում նշել, որ վերլուծելով Նախագծի 204-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը՝ գալիս ենք այն կարծիքին, որ չնայած վերջնական որոշումների վերացման ժամկետը Նախագծով կրկնակի կրճատվել է (վեց ամսվա փոխարեն սահմանվել է երեքամսյա ժամկետ), սակայն, ի տարբերություն Գործող օրենսգրքի, երբ նման որոշումները վեց ամսվա ընթացքում կարող են վերացվել միայն մեկ անգամ և միայն ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից, ապա Նախագծի համաձայն՝ դրանք կարող են վերացվել երեքամսյա ժամկետում, սակայն մեկից ավելի անգամ, ինչպես նաև ոչ միայն ՀՀ գլխավոր դատախազի, այլև վերադաս դատախազի կամ ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի կողմից, ուստի նման կարգավորումը, մեր կարծիքով, կարող է ավելի մեծ վտանգ ներկայացնել անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու համար, քան Գործող օրենսգրքի կարգավորումը, իսկ ժամկետի կրկնակի կրճատումը կարող է վտանգ ներկայացնել դատախազի սահմանադրական լիազորությունների իրակա-

նացման ու տուժողի իրավունքների և շահերի պաշտպանության համար:

Այսպիսով, կարծում ենք, որ մինչդեռ տական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայման սահմանափակումը որոշակի ժամկետներով կարող է խոչընդոտել դատախազի սահմանադրական լիազորությունների իրականացմանը ու տուժողի իրավունքների և շահերի պաշտպանությանը և չապահովել անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու վտանգի և արդարադատության շահի ու տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի հավասարակշռված պաշտպանությունը:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը և ուսումնասիրելով մի շարք երկրների²¹ քրեադատավարական օրենսդրությունը՝ կարծում ենք, որ վերոնշյալ իրավունքների հավասարակշռված պաշտպանության ապահովման համար կարելի է սահմանել, որ մինչդեռ տական վարույթում կայացված վերջնական որոշումները կարող են վերացվել բացառապես հետևյալ երկու դեպքերում, առաջին՝ երբ հաստատվում է, որ նման որոշման կայացման համար չեն եղել *օրինական* հիմքեր, այսինքն՝ երբ այն կայացնելու պահին եղել է անօրինական, և երկրորդ՝ նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների դեպքում, որոնք հայտնի չեն եղել վարույթի իրականացնող մարմնին համապատասխան որոշումների կայացման պահին, և որոնց ի հայտ գալն ունի էական նշանակություն վարույթի նորոգման համար:

Կարծում ենք, որ նման ձևակերպման արդյունքում մի կողմից լուծվում է արդարադատության շահի և տուժողի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտության հարցը, քանի որ դատախազը հնարավորություն է ստանում մինչև քրեական պատասխանատվության ենթարկելու վաղեմության ժամկետները լրանալը վերացնելու այդ որոշումները, եթե դրանք կայացման պահին եղել են անօրինական (իսկ եթե կայացման պահին եղել են օրինական, ապա դրանք կարող են նորոգվել նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքների հիման վրա), իսկ մյուս կողմից

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

վերանուն է անձին շարունակաբար քրեական հետապնդման ենթարկելու վտանգը, քանի որ կոնկրետ և որոշակի հիմքի սահմանման պարագայում դատական բողոքարկումն արդեն իսկ դառնում է նման վտանգի չենթարկվելու իրական երաշխիք:

Ինչ վերաբերում է վարույթի նորոգմանը նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով, ապա նշենք, որ մեր կողմից նշված ձևակերպումը, ինչպես նաև օրենսդրական փոփոխությունները²², մեր կարծիքով, կվերացնեն նաև այն իրավական անորոշությունը, որը ստեղծվել է Գործող օրենսգրքի 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի մասով: Այսպես, մեր կարծիքով, ներկայումս²³ իրավական առումով անորոշ է այն, որ, օրինակ, դատախազը կարող է վերացնել քննիչի կողմից կայացված քրեական գործը կարճելու մասին որոշումը և վարույթ հարուցել նոր երևան եկած հանգամանքներով Գործող օրենսգրքի 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով, քանի որ օրենսգրքով ուղղակիորեն սահմանված է, որ նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով դատական ակտերը²⁴ վերանայվում են, եթե ի հայտ են եկել *դատական ակտ* կայացնելիս *դատարանին* անհայտ մնացած այլ հանգամանքներ: Այսինքն՝ այդ ի հայտ եկած հանգամանքները պետք է անհայտ մնացած լինեին *միայն դատարանին* և *միայն* դատական ակտը կայացնելու ժամանակ, իսկ տվյալ դեպքում քրեական գործը կարճելու մասին որոշումն ընդունվել է մինչդատական վարույթում և վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից:

Նշենք, որ նույն խնդիրն առկա է նաև Նախագծում: Հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև Նախագծի որոշ դրույթների հակասությանը, որոնք վերաբերում են նոր հանգամանքներով²⁵ վարույթի նորոգմանը:

Մասնավորապես, մեր կարծիքով, Նախագծի 204-րդ հոդվածի 3-րդ մասը հակասում է 440-րդ հոդվածի 1-ին մասին, քանի որ վերջինս սահմանում է բացառիկ վերանայման ենթակա ակտերի սպառիչ շրջա-

նակը՝ որպես այդպիսին չհամարելով մինչդատական վարույթում կայացված և դատական ստուգման չենթարկված քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումները: Բացի այդ, Նախագծով սահմանված չէ ՀՀ գլխավոր դատախազի կողմից քրեական հետապնդում չհարուցելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը նոր հանգամանքների հիմքով վերացնելու ընթացակարգը, իսկ Նախագծի 445-րդ և 446-րդ հոդվածները վերաբերում են 440-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված դատական ակտերին, որոնք համապատասխան հիմքերի առկայության դեպքում ՀՀ գլխավոր դատախազի կամ նրա տեղակալի բողոքի հիման վրա վերանայվում են դատարանի կողմից:

Բացի այդ, Նախագծի 204-րդ հոդվածի 3-րդ մասից բխում է, որ այդ որոշումները համապատասխան ժամկետներն անցնելուց հետո կարող են վերացվել բացառապես նոր հանգամանքների հիմքով, ուստի այդ պարագայում անհասկանալի է Նախագծի 16-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 2-րդ կետով իրավունքի հիմնարար խախտմամբ այդ որոշումների նորոգմանը անդրադարձ կատարելը: Այսպիսով, մենք սույն հոդվածի շրջանակներում Գործող օրենսգրքի և Նախագծի համեմատաիրավական վերլուծությանը քննարկեցինք մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերանայումը *non bis in idem* սկզբունքի հետ չկապելու, անձի նկատմամբ շարունակաբար քրեական հետապնդում իրականացնելու վտանգի և արդարադատության շահի ու տուժողի իրավունքների և օրինական շահերի հավասարակշռված պաշտպանության, մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումները նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներով նորոգելու հետ կապված մի շարք խնդիրներ և փորձեցինք հնարավորինս տալ լուծումներ, ուստի, ելնելով վերոշարադրյալից, առաջարկում ենք կատարել օրենսդրական փոփոխություններ՝ հաշվի առնելով նաև մեր մոտեցումները:

- ¹ Տե՛ս, օրինակ, Ա.Ղամբարյան, Վ.Շահինյան, Մինչդատական վարույթում կայացված ակտերի վերանայումը նոր երևան եկած հանգամանքներով, // Օրենք և իրականություն, 2008:
- ² Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2011 թ.-ի փետրվարի 4-ի N 935 որոշում:
- ³ Տե՛ս Case of Nikitin v. Russia, 2004թ., հուլիսի 20, Ստրասբուրգ, կետ 37:
- ⁴ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարություն, «Ընդհանուր մաս», Երևան, 2006թ., էջեր 176-177, Դատավորի ձեռնարկ, գիտագործնական վերլուծություն, Երևան, 2010թ., էջեր 355-356:
- ⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, 2010թ., էջեր 273-274:
- ⁶ Այսինքն՝ Գործող օրենսգրքի 66-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված հիմքերը:
- ⁷ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, 2010թ., էջ 901:
- ⁸ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարություն, «Ընդհանուր մաս», Երևան, 2006թ., էջ 228:
- ⁹ Սույն հոդվածի շրջանակներում մենք չենք անդրադառնա Գործող օրենսգրքով և Նախագծով սահմանված արդարացվածի կարգավիճակի տարբերություններին ու առանձնահատկություններին, միայն նշենք, որ ի տարբերություն Գործող օրենսգրքի՝ Նախագծով արդարացվածը չի դիտարկվել որպես քրեական դատավարության ինքնուրույն սուբյեկտ, նա համարվել է այն նույն մեղադրյալը, ում նկատմամբ առկա է օրինական ուժի մեջ չմտած արդարացման վերդիկտ:
- ¹⁰ Տե՛ս А. В. Абрамов, Оправдание в уголовном процессе, диссертация, Нижний-Новгород, 2005, էջեր 34-47:
- ¹¹ Դրանից հետո քրեական հետապնդման մարմնի՝ գործի վարույթը կարճելու, քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական հետապնդում չիրականացնելու մասին որոշումը կարող է վերացվել մեկ անգամ և միայն գլխավոր դատախազի կողմից այդպիսի որոշում կայացնելուց հետո՝ վեց ամսվա ժամկետում:
- ¹² Հանգել ենք նման կարծիքի՝ հիմք ընդունելով մեր կողմից արդեն իսկ արված մեկնաբանությունները:
- ¹³ Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ ի տարբերություն Գործող օրենսգրքի՝ Նախագծով վերացել է քրեական գործի հարուցման փուլը, իսկ նախաքննությունը սկսվում է հանցագործության մասին հաղորդում ստանալու պահից, բացի այդ, նշենք, որ Նախագծի 141-րդ հոդվածի և 145-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի մեկնաբանությունից հետևում է նաև, որ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը դադարեցվելու դեպքում քրեական վարույթը կարող է շարունակվել, ուստի դա է պատճառը, որ Նախագծում այլևս անդրադարձ չկա քրեական գործի կարճման և քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին որոշումներին:
- ¹⁴ Տե՛ս Case of Nersesyan v Armenia, 2010թ., հունվարի 19, կետ 25, Case of Wnuk v. Poland, 2009թ., սեպտեմբերի 1:
- ¹⁵ Հիշեցնենք, որ ՀՀ սահմանադրական դատարանը իր՝ 2011 թվականի փետրվարի 4-ի N935 որոշմամբ հաստատեց, որ նոր երևան եկած կամ նոր հանգամանքների հիմքով այլ վերջնական իրավական ակտերը նույնպես ենթակա են վերանայման:
- ¹⁶ Տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարություն, «Հատուկ մաս», դասագիրք բուհերի համար, ԵՊՀ, Երևան, 2006, էջ 413:
- ¹⁷ Տե՛ս **Блинов В.М.**, Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. М. 1968; **Громов Н.А.** Вновь открывшиеся обстоятельства и их расследование в уголовном процессе. М. 1999; **В. В. Дорошков.** Мировой судья: исторические, организационные и процессуальные аспекты деятельности. М.: Норма. 2004:
- ¹⁸ Համաձայն ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի՝ մինչդատական վարույթում կայացված վերջնական որոշումների վերացման և վարույթի նորոգման համար ժամկետներ սահմանված չեն:
- ¹⁹ Տե՛ս ՌԴ սահմանադրական դատարանի՝ 2002 թվականի դեկտեմբերի 27-ի N 300-Օ որոշումը: Նշենք նաև, որ ՌԴ սահմանադրական դատարանը իր այս դիրքորոշումը վերահաստատել է նաև մի շարք այլ որոշումներում (Տե՛ս 2004, մարտի 25, N 157-Օ, 2005, հուլիսի 5, N 328-Օ, 2008, հունիսի 24, N 358-Օ-Օ, 2009, դեկ. 17, N1635-Օ-Օ, 2010, սեպ. 23, N1214-Օ-Օ, 2010, հոկ. 19, 1413-Օ-Օ որոշումները):
- ²⁰ Սասնավորապես, ՌԴ քրեական դատավարություն

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

րության օրենսգրքի 214-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ որպես նման որոշումների վերացման հիմք հանդիսանում է նաև դրանց անհիմն ճանաչելը, ինչը, մեր կարծիքով, չափազանց անորոշ է:

²¹ Լատվիայի քրեական դատավարության օրենք, 2005թ., ապրիլի 21, Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, 2003թ., փետրվարի 12, ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգիրք, 2001թ., դեկտեմբերի 18, Բելուռուսի քրեական դատավարության օրենսգիրք, 1999թ., հունիսի 24:

²² Մեր կարծիքով՝ անհրաժեշտ է Գործող օրենսգրքի 426.3 հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետում «դատական ակտ կայացնելիս դատարանին» բառերից հետո լրացնել «,իսկ մինչ-

դատական վարույթում վերջնական որոշումներ ընդունելիս վարույթն իրականացնող մարմնին» բառերը:

²³ Նույնիսկ ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2011 թ.-ի փետրվարի 4-ի N935 որոշման առկայության պարագայում:

²⁴ Հաշվի առնելով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2011 թ.-ի փետրվարի 4-ի N935 որոշումը՝ այլևս չենք անդրադառնում այն հարցին, որ սույնի համաձայն՝ նոր երևան եկած հանգամանքների հետևանքով կարող են նորոգվել միայն դատական ակտերը:

²⁵ Նշենք, որ Նախագծով «նոր կամ նոր երևան եկած հանգամանքներ» տերմինները միասնականացվել և վերածվել են «նոր հանգամանքներ» տերմինի:

THE PROBLEMS OF REVISION OF FINAL DECISIONS MADE IN PRETRIAL PROCEDURE IN THE CONTEXT OF THE CURRENT CODE OF CRIMINAL PROCEDURE AND THE DRAFT

Armen HOVHANNISYAN

*The post-graduate of Armenian Academy of
Science philosophy, sociology and law
institute department*

The article presents comparative analysis of the current code of criminal procedure and the Draft, focusing on the problems of compatibility of revision of final decisions made in pretrial procedure with

the principle of non bis in idem, the assurance of balanced approach to the problem of the threat of continuous prosecution of a person, the interest of justice and the rights and lawful interests of victim's and also considering the problems of reopening the case due to new or newly discovered facts.

On the bases of the study several solutions to the considered problems are proposed.
